

بحث و نقد کتاب

مرصاد العباد

تألیف نجم رازی (دایه) به تصحیح و اهتمام دکتر محمد امین ریاحی

برندهٔ جایزه اول سلطنتی

آقای دکتر ریاحی قبل از تصحیح و چاپ و انتشار مرصاد العباد کتابهای «جهان نامه» و «مفتاح المعاملات» را تصحیح و به چاپ رسانیده و دورساله «نفوذ زبان فارسی در قلمرو عثمانی» و «داستانی بنام کتاب درسی» از تألیفات ایشان است و مقالات ادبی و تحقیقی وی در مجلات ارمغان و یادگار، یغما، مجله دانشکده ادبیات تهران و هنر و مردم مورد توجه خوانندگان بوده و نیز مسئولیت انتشار مجله کیهان فرهنگی را در ۱۳۳۵ و ماهنامه آموزش و پرورش را در ۱۳۴۱ به عهده داشت که همه خوب و مطلوب بوده اند اما تصحیح و انتشار مرصاد العباد از نوع دیگر است.

محتوای مقدمه مصحح در ۱۳۶ صفحه، معرفی نجم رازی، نام و نسب و مولد، سوانح زندگی، عقاید و اخلاق معاصران او، آثار او و نیز تحقیق درباره کتاب مرصاد العباد و کیفیت تألیف و اهمیت آن، دو تحریر از مرصاد العباد، سبک مرصاد، خصایص دستوری، نوادر لغات و امثال، چگونگی تصحیح و منابع و مأخذ است. بقیه ۷۶۵ صفحه شامل ۵۴۸ صفحه متن کتاب و زیر نویس‌های آن و ۲۱۷ صفحه تعلیقات و توضیحات بسیار روشن و آموزنده است علاوه بر توضیحات مزبور فهرست احادیث، فهرست اشعار فارسی، فهرست‌های اشعار عربی، امثال فارسی، لغات و ترکیبات و کنایات، اصطلاحات عرفانی و فلسفی، اصطلاحات تاریخی و اجتماعی، نام کسان، فرق و قبایل و خاندانها و زبانها، نام جایها، کتابها بر آن افزوده شده است. در مقدمه مصحح مأخذ مرصاد العباد و اشعار منقول از شعرای دیگر را با ذکر تعداد آنها و از کدام گوینده و شاعر است مشاهده می‌کنیم و هم چنین مصحح با مقایسه و تطبیق نسخ متعدد خطی و دونسخه چاپی به این نتیجه رسیده

* آقای محمد مشیری دبیر مؤسسه سکه‌شناسی ایران از نویسندگان و سکه‌شناسان محقق و

دقیقه یاب معاصر.

که نجم رازی دو تحریر از مرصادالعباد داشته و مصحح نام آن دو نسخه را « نسخه درویشان» و «نسخه شاهنامه» (بمناسبت تحفه به سلطان کیقباد) نامیده‌اند. و معلوم می‌کند که نجم‌الدین ابتدا مطالب کتاب را آماده ساخته و به سال ۶۱۸ بعد از وصول به قیصریه (بالتماس اعزه طلاب) آن را از سواد به بیاض آورده و میان مریدان و طالبان منتشر داشته و بعد از ملاقات با شهاب‌الدین سهرودی در ملطیه و تصمیم به دیدار علاء‌الدین کیقباد مجدداً در تحریر نخستین کتاب که به قصد برخورداری درویشان فراهم آمده بود و زبانی روان و ساده و عاری از تکلفات و صنایع بدیعی داشته باز نگریسته و با بکارداشتن شیوه‌های آرایش کلام آن را درخور درگاه پادشاه ساخته است.

مصحح شرح مبسوطی در تأثیر مرصادالعباد در آثار بزرگان دیگر نگاشته که برای هر پژوهنده ادب فارسی اطلاع بر آنها مفید و بلکه لازم است. از آنجمله در بحث (مرصاد‌العباد و مولوی) تحقیقی دارد مبنی بر اینکه مولوی که بر روایت جامی (رشته مودت و معاشرت بین آن دو بزرگوار بنیانی استوار داشته) بلا تردید مرصادالعباد را خوانده و در آثار آسمانی خود به مطالب آن کتاب نظر داشته و شواهدی در این مورد آورده است. و نیز در آثار خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی دیده می‌شود که مضامین بسیاری از مرصادالعباد اخذ و به شیرین‌ترین شیوه بیان کرده است. و مصحح نمونه‌هایی را در این مورد نشان می‌دهد.

بنای تصحیح کتاب بر هشت نسخه خطی از مرصادالعباد است (شش نسخه از آنها در کتابخانه‌های ترکیه و یکی در وین و یکی در دانشکده حقوق تهران مضبوط است.) که مشخصات هر کدام از آنها را بطور مشروح معرفی کرده و هم‌چنین نسخ چاپی (چاپ مرحوم نجم‌الدوله) و چاپ (مرحوم شمس‌العرفا) را بطور کامل و مبسوط شرح داده و ترجمه ترکی مرصاد را که دو قرن بعد از تألیف برای سلطان مراد دوم پادشاه عثمانی ترجمه شده بود نیز در نظر داشته و مورد مراجعه و استفاده قرار داده‌اند.

مقدمه تصحیح کتاب در اول تیر ماه بیابان رسیده و با تجدید نظر در اول مهر ماه ۱۳۵۱ به چاپ رسیده است درباره این کتاب در شماره ۷ و ۸ سال هفدهم مجله «راهنمای کتاب» دو مقاله انتقادی از آقای دکتر ضیاء‌الدین سجادی و شخص دیگر به چاپ رسیده که بسیار غیر منصفانه و بی‌با حاکمی از بخل و ضنت نویسندگان آن بود و کاملاً نشان می‌داد به قصد تشویش و تخریب ذهن خوانندگان نوشته شده. میزان لیاقت و درجه کمال استاد در اداره جشن‌های (حماسه طوس) معلوم گردید و توضیحی دیگر لازم ندارد!! بنده ناچیز در شماره ۱-۳ سال هیجدهم آن مجله (فروردین- خرداد ۱۳۵۴) پاسخ لازم را داده‌ام علاقه‌مندان می‌توانند به آنها مراجعه فرمایند. عظمت کار دکتر ریاحی را جز با دیدن و خواندن و

استفاده از خود کتاب مرصداالعباد و مقدمه و تعلیقات و زیرنویس‌ها و فهرست‌های کتاب نمی‌توان دریافت. توفیق این دانشمند عزیز را خواستاریم.

گنجینه گفته‌های خواجه عبدالله انصاری

تألیف: بانو مخصوص شافع

کتاب ۱۱۲ صفحه‌ای بقطع وزیری، تألیفی است براساس ایمان و اعتقاد از مؤلف مزبور که باحوصله و علاقه گفتارهای پیرهرات حضرت «خواجه عبدالله انصاری» را از صفحات تفسیر کشف الاسرار و عدة الابرار استخراج کرده و در آن گردآورده است، بانوی دانشور مزبور با نظر بهیاب خود همچون زنبور عسلی که شیره بهترین گل‌های گلستانها را بمکد، او نیز بهترین کلمات معجزآیات پیرهرات را بیرون کشیده و کتاب بس سودمندی ساخته و آرزوی بسیاری از کسان طالب هنر را برآورده ساخته است - مؤلف بعد از نوشتن مقدمه جامعی که در آن از مآخذ متعدد خاصه از نوشته‌های پژوهشگر نامدار آقای «مراد اورنگ» استفاده و خواجه هرات را معرفی میکند وارد اصل مطلب شده و درر کلمات و جواهر جملات خواجه مناجات پیشه را به صفحات کتاب خود ریخته و در معرض استفاده علاقمندان قرار میدهد.

سراسر کتاب مزبور که براساس تفسیر سوره‌های قرآن کریم است مملو از مناجات گوئی و خداخوانی است. در این گفتارها حضرت خواجه انصاری آنچنان با پروردگار خود صمیمانه سخن میگوید که گوئی دو دوست هم‌زبان و یکدل و روبروی هم نشسته و به درد دل گفتن پرداخته‌اند چه نثر باشد و چه نظم، این گفته‌ها چنان است که هر خواننده‌ای تصور میکند سخن از زبان او گفته شده و درد دل او به پیشگاه خداوند عرضه گشته است.

اینک نمونه از نثر:

«الهی! گرزارم در تو زاریدن خوشست، و ر نازم بتو نازیدن خوشست.
الهی شاد بدانم که بر درگاه تو میزارم، بر امید آنکه روزی در میدان فضل بتو نازم،
تو من فاهذیری و من فاتو پردازم، یک نظر و رمن نگری و دو گیتی بآب اندازم،
و نمونه‌ای از نظم:

گر آب دهی نهال، خود کاشته‌ای
ور پست کنی بنا، خود افراشته‌ای
من بنده همانم که تو پنداشته‌ای
از دست می‌کنم، چو برداشته‌ای»

تمام صفحات کتاب مملو است از مضامین زیبای این چنانی.